

УДК 930.85(497.11 Лесковац)“1924/1941”

070.48 ЛЕСКОВАЧКИ ГЛАСНИК“1924/1941”

<https://doi.org/10.46793/LZ-LXII.171P>

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

Примљен: 20. 07. 2022.

Прихваћен: 12. 09. 2022.

Владимир Петковић*

Кустос историчар

Народни музеј Лесковац

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ У ЛИСТУ „ЛЕСКОВАЧКИ ГЛАСНИК“ (1924–1941)

Апстракт: Тема рада везана је за завичајну историју и институцију Народни универзитет која је обележила период између два светска рата, као и недељник „Лесковачки гласник“ који је утицао на друштвене прилике у Лесковцу. Записи о активностима организованих од стране Народног универзитета садржани су у бројим новинским чланцима „Лесковачког гласника“, те у културолошком смислу имају велики значај. Приликом писања овог рада као примарни извор коришћени су чланци листа „Лесковачки гласник“. Музејски фонд Народног музеја Лесковац Сергија Димитријевића¹ садржи највећи број овог листа изашлог у периоду од 1931. до 1941. године, са изузетком везаним за 1934. годину, који недостаје.

Кључне речи: Народни универзитет, „Лесковачки гласник“, Лесковац, установа, предавање.

После завршетка Првог светског рата у лесковачком крају јавила се потреба за листом који би се бавио локалним приликама. До тог времена у Лесковцу је и те како била развијена свест о значају периодичне штампе, а вредно је поменути да су почеци интересовања

* vlada1459@gmail.com

¹ Музејски фонд Сергија Димитријевића садржи 507 инвентарисаних предмета, од којих су 191 копије. Од тог броја проглашено је 372 предмета за културно добро. Народни музеј Лесковац (у даљем тексту: НМЛ), Одсек документација (у даљем тексту: О-Д), Решење о утврђивању културног добра, ул. књ. 1479, број 445-2/2, 22.6.2021. године, Лесковац. На личну иницијативу, 15. јануара 1947. године овај Лесковчанин поклонио је „Окружном музеју у Лесковцу“ 299 комада „Лесковачког гласника“. НМЛ, О-Д, фасцикла I, „Dodatak zapisniku o poklonu muzejskih objekata Okružnom muzeju u Leskovcu od strane druga Sergija Dimitrijevića, iz Leskovca“, Лесковац, 15. јануар 1947. године. Предмети у овом фонду су од велике важности за друштвену и политичку историју, као и историју издаваштва у лесковачком крају. Сергије Димитријевић је рођен 1912. године у Пироту. Гимназију у Лесковцу завршио је 1930, Правни факултет Универзитета у Београду 1934. године, а постдипломске студије у Паризу 1938. године. За време Другог светског рата био је заточен у концентрационим логорима у Француској и Немачкој. Докторирао је 1957. године на Правном факултету у Београду. Осим научним радом и публицистиком, бавио се и колекционарством. Умро је 1987. године у Београду. „Др Сергије Димитријевић“, *Лесковачки зборник*, бр. XXVIII, Лесковац 1988, 363.

Лесковчана за штампу везани за другу половину 19. века у периоду под османском влашћу.² У време конституисања нове државе лесковачка варош је добила лист који је обележио историјски период у коме је излазио. Пун назив овог листа био је „Лесковачки гласник, лист за трговину занате, пољопривреду, просвету и друштвени живот“. Први број овог листа изашао је 30. октобра 1921. године.³ Лесковачки гласник је излазио једном недељно, али по потреби „и више пута годишње“, а годишња претплата износила је 40 ондашњих динара.⁴ Уводну реч у првом броју дало је уредништво. У првом чланку уредништво као мотиве за оснивање „Гласника“ навело је потребу да се бори против свих друштвених аномалија које су задесиле српски народ. Такође, позивајући се на славну прошлост, победу у Великом рату и добре особине Лесковчана, уредништво напомиње: „да Лесковац има дужност да дигне свој глас, да скрене пажњу на опасности у које је већ цело друштво запало, и да поведе одлучну борбу против свих зала од којих пати наше друштво“.⁵ По начину писања, али и кроз касније чланке, лист карактерише јака државотворна политика, али за разлику од већине осталих листова у држави, Лесковачки гласник је до последњег броја остао ванпартијски. Први уређивачки одбор чинили су: Сретен Динић,⁶ Јеротије Новитовић, Љуба Алексић, Ж. Д. Обреновић и Стојан Биволаревић.⁷ Прве године изашло је укупно десет бројева, 1922. године педесет и један, 1923. године педесет и три, док је следеће године тај број износио педесет и два.

² Седамдесетих година 19. века Лесковчани су били упознати са периодичном штампом. Лист „Призрен“ који је излазио у Призренском вилајету доношен је у лесковачку варош, а непосредно пред ослобођење и лист „Косово“ који је објављиван у Косовском вилајету. Сергије Димитријевић, *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, Лесковац, 1950, 9; Радош Требјешанин, „Лесковац после ослобођења 1877. год.“, *Лесковачки зборник*, бр. XVIII, Лесковац 1978, 286.

³ Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца (1918-1928)*, Лесковац, 1983, 422.

⁴ Лист се финансирао путем огласа и донација. Првих година главни финансијер овог листа био је лесковачки индустријалац Милан Илић, док се од другог броја као власник истог помиње Тихомир Илић. Цена појединачног броја износила је 0,50 динара. Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца (1918-1928)*, 422; *Лесковачки гласник*, год. I, број 1, субота 30. октобар 1921. год.

⁵ Исто.

⁶ Сретен Динић је рођен 1875. године у Великом Шиљеовцу и по занимању био је учитељ. У Лесковац је дошао 1913. године као просветни надзорник. Имао је кључну улогу у просветној и културној делатности у лесковачком крају, а код његових савременика остао је упамћен као „лесковачки просветитељ“. Учествовао је у оснивању „Лесковачког гласника“, а имао је запажену улогу приликом оснивања Народног универзитета, библиотеке, позоришта, итд. Умро је 1949. године у Лесковцу, где је и сахрањен. Драгољуб Трајковић, *Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време (1875-1949)*, Лесковац, 1973.

⁷ Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца (1918-1928)*, 422.

Прва страна била је резервисана за реч уредника. У тим текстовима, који су у већини случајева били опширни, непотписани или завршени иницијалима, аутори из реда уредништва писали су о темама које су везане углавном за унутрашње прилике. Садржај наредних страна био је намењен спољној политици, ситуацији у свету, дешавањима у Лесковцу и слично. Последња страна је била огласна и у њој су Лесковчани могли да сазнају: где могу да купе „свежи норвешки рибли зејтин“, на ком месту могу да изврше „књиговезачке и картонашке послове“, који салон је нудио по најповољнијим ценама „хаљине за даме, одела за господу“, као и разне парфеме, каладонт и „осталу галантеријску робу“, који фото атеље је израђивао најбоље фотографије, у ком дућану је могла да се купи „колонијална роба“, која банка даје најповољније камате на штедњу и слично.⁸ Наредне две године лист је у континуитету излазио једном недељно у неизмењеном формату. До значајне промене дошло је почетком 1923. године. Наиме, последњи број листа за 1922. годину најавио је промене о којима је било писано у следећем броју.⁹ Број 1. за 1923. годину дао нам је информацију да „по пријатељском споразуму са досадашњим власником листа г. Тихомиром Илићем инд., Лесковачки Гласник прелази од данас у руке Лесковачке Трговачке Омладине, Трговачког и Индустријског Удружења“.¹⁰ Од тог броја осим назива листа „Лесковачки гласник“ у поднаслову је писало „Орган Лесковачке Трговачке Омладине“.¹¹ До првог броја у 1925. години лист је уређиван од стране одбора у ширем смислу, а од новог броја поменуте године као уредници потписани су Драгутин Тодоровић и Сретен Динић. Следеће године као уредник потписан је Сретен Динић који је самостално уређивао овај лист све до септембра 1938. године. Наредни уредници били су Душан Цекић и Драгутин Ј. Поповић, који је био и последњи уредник 1941. године. Ратним дејствима и окупацијом Лесковца 1941. године, лист који је био један од симбола „Златног доба Лесковца“, престаје да излази. Уједно, ово је био крај јединог међуратног недељника на простору лесковачког краја.

Лесковац је после уједињења 1918. године имао више установа и удружења која су се бавила културном и просветном делатношћу. У раним двадесетим годинама 20. века најзапаженију улогу имали су: Студентски

⁸ „Лесковачки гласник“ од 1. до 10. броја године 1921. У првим годинама овај лист је имао четири стране великог штампарског формата.

⁹ „Са овим бројем Лесковачки Гласник завршава прву периоду свог свог излажања. Од идућег броја а то је од 1. јануара 1923. године Лесковачки Гласник ће изаћи у новом издању, на већем формату и онда потпомогнут Лесковачким Трговачким и Индустријским Удружењем“. *Лесковачки гласник*, год. II, број 51, недеља, 24. децембар 1922. год.

¹⁰ *Лесковачки гласник*, год. III, број 1, субота, 6. јануар 1923. год.

¹¹ *Лесковачки гласник*, год. III, број 1, субота, 6. јануар 1923. год.

клуб „Гундулић“,¹² Грађанска касина,¹³ Гимназија¹⁴ и Француско-српски клуб.¹⁵ Иако из данашње перспективе не можемо причати о организованој културној и просветној делатности у Лесковцу с почетка 20. века, делимично можемо да се сложимо са закључком професора Сергија Димитријевића да „оно, што са данашњег становишта представља илустрацију ниског степена културе, у ранија времена је могло да буде израз водеће културне улоге.“¹⁶ До оснивања Народног универзитета у Лесковцу су повремено организована предавања из различитих научних области. Народни универзитет, као независна просветна и културна установа, основан је у Лесковцу 13. јануара 1924. године. Иницијатива за оснивање ове установе потекла је од Савеза земљорадничких задруга за округ врањски са седиштем у Лесковцу. Тог 13. јануара у препуној сали лесковачке Гимназије одржано је предавање угледног професора београдског универзитета и ректора Народног универзитета археолога Николе Вулића.¹⁷ Први део чланка на врло

¹² Студентски клуб „Гундулић“ је обележио прве послератне године. Један од приманих циљева овог клуба било је оснивање народне библиотеке са читаоницом у Лесковцу. После реорганизације 1934. године постао је Удружење студената. Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине 1918-1928*, 394; Драгољуб Трајковић, „Предратне организације студената лесковачког краја и стварање Народне књижнице и читаонице у Лесковцу“, *Лесковачки зборник*, бр. VI, Лесковац 1966, 166.

¹³ Грађанска касина је била једна врста културног клуба чије су почеци везани за период пред избијања Првог светског рата. Савременик Грађанске касине Сретен Динић је дао живописан опис локала у коме се „могла попиту кафа, дегустира ратлук и попије који шприцер.“ Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918-1928)*, 389.

¹⁴ Гимназија у Лесковцу основана је 14. јула 1879. године указом кнеза Милана Обреновића. Приликом посете Лесковцу, аустријски етнограф и путописац Феликс Каниц забележио је следеће: „четвороразредну нижу гимназију похађа 150 ученика и 20 ученица“. За разлику од осталих институција у граду, Гимназија је имала континуитет који није прекидан ни у време најтежих историјских искушења. Исте године основана је прва читаоница „Уједињење“ која је била претеча данашње Народне библиотеке „Радоје Домановић“. Овим је Лесковац добио две институције које су биле просветни и културни стожери у граду на Ветерници. Феликс Каниц, *Србија-земља и становништво*, друга књига, Београд, 1985, 241; Живан Стојковић, Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић, *Историја Лесковца*, Београд, 1992, 152; Миливоје Перовић, *Лесковац-трговачки и индустријски град*, Лесковац, 1954, 264.

¹⁵ Клуб је основан после победе у Великом рату на иницијативу Лесковчана који су током рата боравили у Француској било као студенти или рањеници. Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918-1928)*, 382.

¹⁶ Сергије Димитријевић, *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, 5.

¹⁷ Обраћање професора Вулића приступним Лесковчанима састојало се из два дела. У првом делу професор Вулић је причао о важности Народног универзитета, док је у другом делу из своје струке одржао предавање „О пра човеку и преисторијском времену“. *Лесковачки гласник*, год. IV, број 3, субота, 19. јануар 1924. год.; *Тридесет*

афирмативан и инспиративан начин описао је улогу Народног универзитета у друштву, затим стоји како „наука није никаква тајна, нити својина овога или онога човека, већ да припада свима и свакоме и целом човечанству“ и да „Народни Универзитет у Београду“ не припада само том граду него целој нацији.¹⁸ Посебну пажњу изазвала нам је констатација да у Данској установе оваквог типа попут Народног универзитета постоје и по селима и информација да је оваква установа на извештан начин постојала у Лесковцу и раније.¹⁹ Предавање професора Вулића „О прачовеку и преисторијском времену“ вратило је лесковачку публику неколико десетина хиљада година уназад, а професор Вулић је испраћен овацијама. Сенку на предавање бацио је један инцидент који није пренела локална штампа.²⁰ Наиме, део предавања о еволуцији био је пропраћен негодовањем од стране једног присутног свештеника који је том приликом дао повод неколицини конзервативнијих слушаалаца да напусте предавање. На крају поменутог чланка из јануара 1924. године стоји да се предавања неће одржати на хришћанске празнике Богојављење, Св. Јован и Св. Сава.²¹ Иако је почетак био обећавајући, све до децембра исте године није одржано ниједно предавање у организацији ове културне и просветне установе. Два предавања, једно за ученике Гимназије, друго за ширу публику, 5. и 6. децембра 1924. године, одржао је руски публициста Димитрије Петров.²² У броју 50 за 1924. годину, аутор чланка „Предавање г. Дим. Петрова“ Сретен Динић врло оштрим речима критикује лесковачку јавност због малог интересовања за ову активност Народног универзитета.²³ За локалну историографију и публицистику

пет година рада Народног универзитета (1924-1959), редактор Аристомен Ристић, Лесковац, 1962, 9; Аристомен Ристић, Светомир Стојановић, *Лесковац јуче и данас*, Лесковац, 1935, 38; Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918-1928)*, 385.

¹⁸ *Лесковачки гласник*, год. IV, број 3, субота, 19. јануар 1924. год.

¹⁹ „Ми смо овде већ имали Народни Универзитет, само што га нисмо назвали тим именом“. *Исто*.

²⁰ *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 10.

²¹ Такође, у последњем делу текста било је најављено предавање угледног социолога Драгољуба Јовановића, доцента Универзитета у Београду. *Лесковачки гласник*, год. IV, број 3, субота, 19. јануар 1924. год.

²² Чланак нам даје информацију да је овај руски публициста у нашој земљи одржао преко хиљаду предавања. Због непостојања дипломатских односа са Совјетском Русијом, претпоставља се да је поменути публициста био руски емигрант.

²³ На предавању које је било приређено за шире грађанство, по речима Сретена Динића, окупило се тридесет до четрдесет лица иако је оно највљено путем плаката петнаест дана раније. На крају овог чланка који је препун критика Сретен Динић је изразио наду да ће следеће гостовање познатог руског научника које је најављено за март следеће године бити пажљиво пропраћено јер су Лесковчани „увек пажљиви према овако вредним и корисним гостима“. *Лесковачки гласник*, год. IV, број 50, субота, 13. децембар 1924. год.

занимљиво је поређење аутора чланка који се са извесном жалошћу питао „Зар Лесковац ни толико није могао да поклони пажње једном познатом светском проповеднику да му да бар онолико публике колико је тога вечера само код Плуга било на пиву“.²⁴ Све до 1928. године Народни универзитет није организовао предавања, тако да можемо рећи да је ово први од неколико застоја у раду ове установе.

Од 1924. до 1928. године осим Народног универзитета и остале културне и просветне установе у граду имале су кризу у раду. Лесковачка елита, иако економски снажна, није улагала велике напоре за оснивањем или обновом важних културних и просветних установа. Лесковац и даље није имао своју библиотеку, музеј и позориште, а места која су Лесковчани посећивали била су углавном излетишта, кафане, биоскопи и спортски терени. Недостатак културних дешавања покушала су да надоместе предавања која нису одржавана у континуитету. „Лесковачки гласник“ у броју 3 из 1928. године извештава читаоце да је „Привремени управни одбор Народног Универзитета у Лесковцу“ 22. јануара одржао седницу на којој су донете одлуке о будућем раду ове установе.²⁵ Такође, наведено је да ће конститутивна скупштина бити одржана у згради Гимназије 27. јануара на празник Св. Сава.²⁶ Званично, рад Народног универзитета обновљен је 12. фебруара 1928. године. Како је и доликовало, ова установа је обновљена уз пригодно предавање, којом је овом приликом одржао професор Филозофског факултета у Скопљу Миливоје Павловић.²⁷ Наредни период био је обележен константном активношћу чланова управе како би се ојачале позиције Народног универзитета како у граду, тако и шире. За свега неколико месеци одржано је девет научних предавања еминентних стручњака из различитих области. Најзапаженија предавања била су историчара Алексеја Јелачића,²⁸

²⁴ „Плуг“ је био један од најпознатијих хотела у Лесковцу између два светска рата. Био је омиљено место за окупљање и излазак Лесковчана свих генерација. Звонко Шимуњец, Мира Ниношевић, Верољуб Трајковић, *Златно доба Лесковца*, Лесковац, 2014, 65-66.

²⁵ *Лесковачки гласник*, год. VIII, број 3, недеља, 22. јануар 1928. год.

²⁶ *Исто*.

²⁷ Тема предавања била је „Културне прилике и потребе Јужне Србије“. По оцени уредника овог чланка предавање је било доста посећено. Посебно је занимљив опис професора који је окарактерисан као личност „необично веселе и љубазне спољашности“. Осим историографских и културолошких података, професор Павловић је истакао важност опстанка Филозофског факултета у Скопљу, као и потребу за оснивањем Пољопривредног факултета и универзитета у највећем граду Старе Србије. Такође, апеловао је на државу да се у Јужној Србији оснује виша трговачка академија. Посебно је нагласио важну улогу културних радника у националном раду и потребу за већом сарадњом. *Исто*.

²⁸ Алексеј Јелачић је по пореклу етнички Рус, који је после пораза белогардејског покрета у руском грађанском рату са својом породицом 1920. године емигрирао

професора Филозофског факултета у Скопљу и лекара Жака Конфина²⁹ и Радета Свиlara.³⁰ Осим поменуте тројице, важно је истакнути да је управа ове установе дала прилику студентима и суплентима да пред лесковачком публиком презентују стечена знања.³¹ До краја године одржано је укупно петнаест предавања и тиме је и више него успешно завршена радна година у којој је обновљен рад установе.³² Паралелно са предавањима, привремена управа је радила на унутрашњој организацији. За председника управе постављен је лекар Жак Конфино, потпредседник је био Димитрије Хаци Митић, за секретара је изабран суплент Анатолиј Красовски, благајник је била Нада Милојевић, а чланство у управи имали су и студент права Драгољуб Трајковић и суплент лесковачке Гимнатије Игор Павлов.³³ Надзорни одбор чинили су директор Текстилне школе Чедомир Јоксимовић, учитељ Драгиша Миловановић и адвокат Васа Тодоровић.³⁴ Конституисањем руководства Народног универзитета решени су организациони проблеми

у Краљевину СХС. Његов научни рад био је усмерен ка српско-руским везама и блискости Русије и народа Балкана кроз историју. Од 1925. до 1941. године био је професор на Филозофском факултету у Скопљу. После фашистичке окупације Вардарске бановине, 1941. године постављен је за професора у лесковачкој Гимназији. Умро је октобра исте године у Београду. Његова жена Марија, као и син Ћирило, наставили су своју радну каријеру у Лесковцу. Марија Јелачић се пензионисала 1949. године као гимназијски професор, док је Ћирило био прво суплент, па онда и професор у поменутој образовној установи. *Енциклопедија српске историографије*, приредили Сима Ћирковић, Раде Михаљчић, Београд, 1997, 287; Никола П. Илић, *Руски емигранти у лесковачком крају после 1917. године*, Лесковац, 2003, 104.

²⁹ Жак Конфино је један од најпознатијих Лесковчана у 20. веку. Рођен је 1892. године у Лесковцу у скромној јеврејској породици. Као лекар у Лесковац је донео и инсталирао први рендген. Са доктором Деклевом 1928. године отворио је први приватни санаторијум у граду. Заједно са доктором Велизаром Пијадеом лечио је сиромашне ђаке и студенте без икакве накнаде. Бавио се и књижевном делатношћу по којој је био познат и ван Лесковца. Био је сарадник и председник управе Лесковачког гласника, а од 1936. године и угледни члан лесковачког Ротари клуба. З. Шимунец, М. Ниношевић, В. Трајковић, *нав. дело*, 49.

³⁰ Раде Свилар је још један од лекара који је оставио дубок траг у лесковачкој вароши. Највећи део своје каријере провео је у Лесковцу. Био је општински лекар, члан Ротари клуба и председник подружнице Српског лекарског друштва за Лесковац.

³¹ Ту пре свега мислимо на Драгољуба Трајковића, Анатолија Красовског Димитирја Хаци Митића. *Тридесет пет година рада Народног универзитета* (1924-1959), 21.

³² Више од половине реферата или белешки са ових предавања могу се видети у неколико издања „Лесковачког гласника“ за 1928. годину. *Исто*, 21.

³³ Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918-1928)*, 387; *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 13.

³⁴ *Исто*, 14.

са којима се суочавала установа у ранијем периоду. Према оцени управе и сарадника Народног универзитета, период од четири године рада (1929-1933) оцењен је као релативно успешан. Ова установа је повећала круг сарадника који су њеној организацији одржали предавања, а било је приметно и веће интересовање публике.³⁵ За пет година, не рачунајући годину када је установа обновила свој рад, укупно је одржано педесет и седам предавања из разлитих научних дисциплина. Предавања су одржавана у сали лесковачке „Реалке“, школи „поред реке“, сали хотела „Костић“ и сали биоскопа „Славуј“. „Лесковачки гласник“ је, осим реферата и извештаја са предавања, објављивао и интервјуе са водећим личностима Народног универзитета. За нас је посебно био занимљив интервју члана редакције са Жаком Конфином који је објављен у броју 18 од 11. маја 1929. године. Члан редакције је доктору Конфину поставио неколико питања, издвајамо следећа: „1) Како сте задовољни радом Народног Универзитета у прошлој сезони; 2) Шта мислите зашто је одазив публике слаб; 3) Шта би требало предузети да се публика више заинтересује за Народни Универзитет; 4) Шта више привлачи публику: избор теме или предавачева личност и 5) Какве су намере Управе Народног Универзитета за идућу годину“.³⁶ Председник управе је у овом разговору истакао важност да се интелектуалци више ангажују и кроз предавања промовишу науку међу Лесковчанима.³⁷ Такође, Жак Конфино је навео да публику привлачи „предавачева личност“ и да је она у предности у односу на изабрану тему.³⁸ За крај овог интервјуа на питање члана редакције о будућим плановима установе председник управе Жак Конфино је у шаљивом тону дао следећи одговор: „намере су Управе да да оставку и да замоли људе, који су је критиковали да се они покажу на делу“.³⁹ Услед кризе парламентаризма у држави настао је један мањи застој у функционисању установе, мада по оцени савременика кривица је била на појединцима у руководству који су своје активности у

³⁵ Сарадници Народног универзитета у овом периоду, осим поменутих личности, били су: народни посланик Јован Јовановић Пижон, учитељ вештина Иван Татаркин, пензионисани учитељ Сретен Динић, инжењер агроном Бора Грбић, професор права Теодор Тарановски, професор француског језика Величко Живановић, професор права Драгољуб Јовановић, директор лесковачке Гимназије Владимир Росић, правник и антрополог Јован Јовановић, апелациони судија Александар Андрејевић и др. *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 21-23.

³⁶ *Лесковачки гласник*, год. IX, број 18, субота, 11. мај 1929. год.

³⁷ „Ићи на предавање и платити улазницу, то је нешто на што се наш свет тек треба да навикава...Требало би да то постане мода, као што је рецимо спорт постао мода треба имати некога који ће ту моду унети а то је оно, што нама највише недостаје.“ *Исто*.

³⁸ *Исто*.

³⁹ *Исто*.

установи свели на минимум. Увид у активности управе на превазилажењу застоја пред крај 1929. године дао нам је чланак који је објављен у броју 4, од 26. јануара 1930. године. У чланку се наводи да је осим „Извештаја о раду у 1928/1929 год.“, циркуларно био послат позив за сарадњу свим истакнутим појединцима лесковачке вароши и копорацијама.⁴⁰ Према позиву, Скупштина Народног универзитета требало је да буде одржана 25. јануара у „мушкој основној школи код реке“ у 18 часова и 30 минута.⁴¹ На заседању скупштине које се и догодило према датуму који је објављен у чланку, изабрани су нови руководиоци у управи Народног универзитета. За председника установе по први пут изабрана је жена, Дара Крцалић. Осим председника, Народни универзитет је добио и остале чланове руководства, и то: секретара Аристомена Ристића, благајника Драгољуба Младеновића, чланове управног одбора Росу Стојановић, Анатолија Красновског и Величка Живановића, а за чланове надзорног одбора изабрани су Чедомир Јоксимовић, Никола Динић и Василије Тодоровић.⁴² Као што се може приметити, по први пут на руководећим местима нашле су се припаднице женског пола, што је био додатни мотив осталим женама у лесковачкој вароши да се више друштвено ангажују.⁴³ Следећа годишња скупштина о којој је писано у „Лесковачком гласнику“ одржана је 15. фебруара 1931. године. На тој скупштини осим радног дела одржана су и два предавања. Предавање „Три заблуде човечанства“ одржао је просветни реформатор Миленко Видовић, док је друго предавање са темом „О Ајнштајновој теорији релативитета“ одржао наставник Текстилне школе „г. Думенђић“.⁴⁴ У радном делу изабрана је иста управа на чијем челу се налазила Дара Крцалић.⁴⁵ И наредне 1932. године управа је остала у готово идентичном

⁴⁰ Циркулар је упућен: свима судијама и судским писарима; општини и неким њеним часницима; начелству и референтима (шумском и пољопривредном); свима лекарима; свима учитељима-цама основних школа; свима наставницима гимназије и текстилне школе; представницима осталих школа; певачким дружинама; соколском друштву и његовим вођама; многим другим удружењима и приватним личностима; најзад школској омладини и њеним удружењима“. *Лесковачки гласник*, год. X, број 4, субота, 26. јануар 1930. год.

⁴¹ *Исто*.

⁴² *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 16.

⁴³ Како је наведено у Лесковачком гласнику у броју 5 из исте године: „скупштина је нарочито поздравила избор г-ђе Крцалићке као председнице и верује се да ће она моћи отклонити сметње, које су кочиле рад ранијих година.“ *Лесковачки гласник*, год. X, број 5, субота, 1 фебруар 1930. год.

⁴⁴ НМЛ, Историја – Фонд Сергија Димитријевића (у даљем тексту: И-СД), 496, *Лесковачки гласник*, год. XI, број 7, субота, 21 фебруар 1931. год.

⁴⁵ „Најзад је изабрана иста управа и даље са председником на челу г-ђом Даром Крцалић у знак захвалности и признања за показани успех у прошлој години са малим изменама и допунама.“ *Исто*.

саставу, док је скупштина, која је одржана 12. марта 1933. године, донела одређене промене. Дари Крцалић је поново указано поверење, док је за потпредседника изабран Жак Конфино, а за секретара изабрана је Милица Младеновић.⁴⁶ Активности Народног универзитета биле су пропраћене и од стране других листова. У броју 11 листа „Лесковачки гласник“ од 18. марта 1933. године аутор чланка констатује у негативном контексту како је „г. Аристомен Ристић отишао мало предалеко.“⁴⁷ Како пише у чланку, основ критике је похвала која је изнесена у листу „Политика“ на рад Аристомена Ристића.⁴⁸ Иако је чланак у листу „Политика“ анонимно потписан, аутор чланка у „Лесковачком гласнику“ је закључио како је поменути Аристомен Ристић „на један дискретан начин похвалио себе уз г-ђу Дару Крцалић, као ону снагу и памет, која је успела да постави наш Народни универзитет на чврсте ноге“.⁴⁹ Када сагледамо све околности, активности и предавања, са ове временске дистанце можемо да закључимо да је поменути период од 1928. године до 1933. године донео пуно тога новог на пољу културе становницима лесковачке вароши.

Период од 1934. до 1941. године донео је пуно новина у начину рада Народног универзитета. Појавили су се нови облици рада који су обогатили културну понуду у Лесковцу. Осим класичних предавања о којима је редовно јавност у граду извештавао „Лесковачки гласник“, организовани су и курсеви, предавања намењена сеоском становништву, циклуси предавања, усмене новине, музичке и књижевне вечери, итд.⁵⁰ Циклус предавања под називом „Електрицитет и магнетизам“ био је почео предавањем професора Владимира Пастеља на тему „Електрицитет у природи и науци“.⁵¹ Још једна од новина која је са великом радошћу била прихваћена од стране лесковачке публике јесу концерти класичне музике. Како је извештавао „Лесковачки гласник“ у организацију Народног универзитета одржан је

⁴⁶ Нову управу чиниле су три жене, и то је био велики искорак у побољшању положаја жена у Лесковцу. *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 19.

⁴⁷ НМЛ, И-СД/498, *Лесковачки гласник*, год. XIII, број 11, субота, 18. март 1933. год.

⁴⁸ Аристомен Ристић био је познати лесковачки публициста и дугогодишњи дописник листа „Политика“.

⁴⁹ НМЛ, И-СД/498, *Лесковачки гласник*, год. XIII, број 11, субота, 18. март 1933. год.

⁵⁰ *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 25.

⁵¹ У новинском чланку посебно је занимљива констатација аутора да је предавање било масовно посећено од стране лесковачких гимназијалаца и да је предавач „бурно акламиран од стране пристуног света“. *Лесковачки гласник*, год. XIV, број 4, субота, 27 јануар 1934. год.

концерт „уметничке сензације“ Јурија Арабатског.⁵² То је за Лесковчане била јединствена прилика за посебан музички доживљај. Пратећи политичке актуелности у свету, управа Народног универзитета нија остала имуна на јачање фашизма и нацизма, као изразитих милитаристичких идеологија. У рад установе укључени су млади интелектуалци који су дали додатну снагу овој културној и просветној установи. Ти млади људи јавно су критиковали политичке системе који су у то време вршили власт у Италији и Немачкој. У предвечерје Другог светског рата и у време рушења Версајског поретка Лесковчани су посредством предавача сазнали бројне појединости везане за ове режиме. Тиме су рушени наративи везани за ревизију историје и прекрајање граница. Руководство на чијем челу је и даље била Дара Крцалић у години јубилеја (1924-1934) новим активностима покушало је да установу приближи што више младим Лесковчанима. У чланку под називом „Народни универзитет у наступајућој сезони“ аутор истог наводи како је ова установа „духовна водилца свога становништва“. На афирмативан начин аутор текста на више места наглашава важност ове установе, као и њену скромност.⁵³ У наредних неколико година у организацији Народног универзитета одржано је преко седамдесет активности (предавања, предавања с филмским пројекцијама, усмене новине, позоришни комади, књижевне вечери, музички концерти, позоришне представе, балови, итд).⁵⁴ Сарадници ове културне и просветне установе у овом периоду били су: епископ нишки Јован, Сергије Димитријевић, новинар Вјекослав Бучар, управник позоришта у Нишу Боривоје Стојковић, професор Велимир Телебаковић, универзитетски професори Александар Костић, Драгољуб Јовановић, Алексије Јелачић, Иван Ђаја, Антон Смердел и Владимир Ђоровић и др.⁵⁵ Једно по оцени уредника од најактуелнијих питања 1936.

⁵² „Наш град имао је у недељу 1-VII ретку уметничку сензацију – концерт г. д-р Јурија Арабатскога. Такви уметнички доживљаји врло су ретки у нашем градском животу. Захваљујемо се г. Арабатском, што нам је тим особитим концертном омогућио да се бар за кратко време винемо у више сфере, да заборавимо монотонију у свакодневном животу.“ *Лесковачки гласник*, год. XIV, број 27, субота, 7 јул 1934. год; *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 25.

⁵³ „Ова скромна просветно-културна установа, која је код нас у Лесковцу саставила већ једну деценију година рада, наставља рад и у наступајућој сезони са извесним проширењем свога програма и делокруга.“ *Лесковачки гласник*, год. XIV, број 36, субота, 8 септембар 1934. год.

⁵⁴ Већину активности у форми краћих или дужих извештаја презентоване су у „Лесковачком гласнику“. *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 38-42; НМЛ, И-СД/500, *Лесковачки гласник*, год. XV, број 16, субота 20. април 1935. год.

⁵⁵ Тих неколико година Лесковчани су имали прилику да прате предавања из антропологије, географије, филозофије, историје, књижевности, уметности, вере, медицине, физике, хемије, путописне доживљаје и др. У истраживачком смислу

године био је Шпански грађански рат. Како би Лесковчане упознали ближе са историјом ове државе организовано је пригодно предавање. Предавач је био „стари познаник и пријатељ“ Алексије Јелачић који је у сали „Корзоа“ Лесковчанима представио историјат Шпаније ословивши је као мистичну и земљу „контрадикције“.⁵⁶ Застој у раду наступио је од 1938. до 1939. године. У извештају у „Лесковачком гласнику“ наводи се:

*„Прошле недеље 15. о.м. овдашњи народни универзитет се је пренуо из летаргичног сна и отпочео свој рад. После паузе од скоро године дана почела је његова културна делатност, што се мора најтоплије поздравити. Само, ипак мора се и на досадашњу неактивност указати као на појаву која је била штетна по културно подизање народа“.*⁵⁷

Овом приликом предавање је одржао Миливоје Перовић, докторанд права, а тема је била везана за расну теорију. Известилац наводи сву бесмисленост ове теорије и то како је предавач успео да разјасни већину ствари. Једина замерка предавачу везана је за субјективност која је приписана његовој младости, као и недостатак методске оријентације.⁵⁸ Напослетку изнета је оцена да је предавање било успешно са надом да ће овакве активности и у наредном периоду бити организоване „јер је крајње време“. Богатство у одабиру тема огледало се и у одржаном предавању професорке Љубице Костић. Она је у марту 1939. године у сали Гимназије одржала предавање на тему „Савремени вртови“. На крају предавања изнета је иницијатива да се при лесковачкој гимназији оснује ботанички врт, а аутор

пажњу су нам привукла предавања која се тичу историје и актуелних политичких питања тридесетих година 20. века (теме везане за револуцију, фашизам, нацизам, историју Јевреја и сл.). Једно од најзанимљивијих и најпосећенијих предавања уочи Другог светског рата одржао је 26.2.1939. године др. Јован Кашиковић. Предавање је одржано у сали бископа „Корзо“. Тема предавања била је „о Хитлеровој Немачкој“. Са ове временске дистанце речи које је пренео извештац могле су да наведу публику да упореде стање у светској политици непосредно пред Велики рат и ондашњи тренутак. Предавач је истакао карактер националсоцијализма као политичке идеје, као и стање у самој Немачкој, имајући у виду његов боравак у тој држави. НМЛ, И-СД/504, *Лесковачки гласник*, год. XIX, број 9, субота, 4. март 1939. год; *Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959)*, 38-42. Наредне године, 21. јануара, Миливоје Перовић одржао је предавање на тему „Јеврејски проблем у светлости историје“, 25. фебруара један од највећих ауторитета у српској историографији професор Владимир Ћоровић одржао је предавање „Утицај Француске револуције на Балкан“. НМЛ, И-СД/505, *Лесковачки гласник*, год. XX, број 4, субота, 27. јануар 1940. год.; *Исто*, број 9, субота, 2. март 1940. год.

⁵⁶ „Сада се у њој воде борбе на живот и смрт две идеје, која ће победити то је још у питању“. У Извештај се у суперлативу говори у професору Алексију Јелачићу. Осим поменутих врлина, за Јелачића се каже да је „један велики козер“. НМЛ, И-СД/501, *Лесковачки гласник*, год. XVI, број 49, субота 5. децембар 1936. год.

⁵⁷ НМЛ, И-СД/504, *Лесковачки гласник*, год. XIX, број 3, субота 21. јануар 1939. год.

⁵⁸ *Исто*.

текста је пожелео срећу на овој иницијативи поменте професорке.⁵⁹ Сарадња са сродним установама у овом периоду остварена је кроз низ предавања. У договору са Удружењем студената истог месеца 1939. године одржана је академија посвећена писцу Бори Станковићу. О неправди, по оцени аутора на политичкој основи, али и о књижевном опусу писца говорили су позоришни и социјални критичар Велибор Григорић и књижевник Радован Зоговић. Обојица предавача према изворном тексту доказали су да је „Бора Станковић био прави уметник и потпуно добар реалиста.“⁶⁰ Лесковачка публика тих година била је у прилици да чује причу и о далеким државама и континентима. Предавачи су били пољопривредник из Грузе и универзитетски професор. Наиме, 24. и 25. марта 1940. године „сељак из Грузе крагујевачке“ одржао је предавања која су доживела огроман успех.⁶¹ Авантуре и путописна грађа кроз предавања Народног универзитета организована су и у наредном периоду. Већ наредне седмице, пре крај месеца марта организована су предавања: „Авионом кроз Африку“ и „Кина“. Предавач је био универзитетски професор из Скопља Воја Радовановић.⁶² Лесковчани су се том приликом упознали са историјом овог егзотичног континента, његовом климом, расама и др. Кина је описана као древна цивилизација и простор у ком су се испреплетали интереси великих сила. На крају предавања професора Радовановића публика је поздравила бурним аплаузом што је посебно изненадило писца текста.

Народни универзитет у периоду од оснивања до окупације Лесковца у Другом светском рату успео је да окупи велики број Лесковчана различитих генерација који су имали прилику да присуствују активностима које су обележиле културну и просветну историју Лесковца. Град на реци Ветерници и његови грађани показали су да су достојни постојања једне овакве установе. Све време верни пратилац активности Народног универзитета био је лист „Лесковачки гласник“ као истински сведок и поштовалац културних вредности које је неговала ова установа.

⁵⁹ Исто, број 12, субота 25. март 1939. год.

⁶⁰ НМЛ, И-СД/504, *Лесковачки гласник*, год. XIX, број 11, субота 18. март 1939. год.

⁶¹ То су, заправо, била два предавања са темама: „Моји утисци из Америке“ и „Техника Новог Света“. У тексту је истакнута чињеница да је предавач већ одржао предавања на Коларчевом народном универзитету и то са великим успехом. Оцена аутора чланка о предавачу афирмисала је другачији приступ, а такав тип предавача назван је једном архаичном речју „народни“ трибун. НМЛ, И-СД/505, *Лесковачки гласник*, год. XX, број 13, субота 30. марта 1940. год

⁶² Из чланка сазнајемо да је осим на универзитету, професор Радовановић ангажован и као директор музеја Јужне Србије (Старе Србије, при. аут.) и управник „стенографског одељења“. НМЛ, И-СД/505, *Лесковачки гласник*, год. XX, број 14, субота 6. април 1940. год.

Необјављени извори:

Музејска документациона грађа
Збирка Фонд Сергија Димитријевића, одсек историја, Народни музеј
Лесковац (Лесковачки гласник НМЛ, И-СД/496, 498, 500, 501, 504, 505).
Одсек документација Народног музеја Лесковац, фасцикла I.

Литература:

„Др Сергије Димитријевић“, *Лесковачки зборник*, бр. XXVIII, Лесковац 1988.

Димитријевић, Сергије, *Историја Лесковца (1918-1928)*, Лесковац 1983.

Димитријевић, Сергије, *Стари Лесковац као просветни и културни центар*, Лесковац 1950.

Енциклопедија српске историографије, приредили Ћирковић, Сима, Михаљчић, Раде, Београд 1997.

Илић П., Никола, *Руски емигранти у лесковачком крају после 1917. године*, Лесковац 2003.

Каниц, Феликс, *Србија-земља и становништво*, друга књига, Београд 1985.

Перовић, Миливоје, *Лесковац-трговачки и индустријски град*, Лесковац 1954.

Ристић, Аристомен, Стојановић, Светомир, *Лесковац јуче и данас*, Лесковац 1935.

Стојковић, Живан, Стојичић, Слободанка, Ракић, Хранислав, *Историја Лесковца*, Београд 1992.

Трајковић, Драгољуб, „Предратне организације студената лесковачког краја и стварање Народне књижнице и читаонице у Лесковцу“, *Лесковачки зборник*, бр. VI, Лесковац 1966,

Трајковић, Драгољуб, *Народни просветитељ и писац Сретен Динић и његово време (1875-1949)*, Лесковац 1973.

Требјешанин, Радош, „Лесковац после ослобођења 1877. год.“, *Лесковачки зборник*, бр. XVIII, Лесковац 1978.

Тридесет пет година рада Народног универзитета (1924-1959).
редактор Ристић, Аристомен, Лесковац 1962.

Шимунец, Звонко, Ниношевић, Мира, Трајковић, Верољуб, *Златно доба Лесковца*, Лесковац 2014.

Штампа:

„Лесковачки гласник“ 1921-1941.

https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/leskovacki_glasnik (Приступљено август-септембар 2021).

Лесковачки гласник, год. I, број 1, субота 30. октобар 1921. год.
Лесковачки гласник, год. II, број 51, недеља, 24. децембар 1922. год.
Лесковачки гласник, год. III, број 1, субота, 6. јануар 1923. год.
Лесковачки гласник, год. IV, број 3, субота, 19. јануар 1924. год.
Лесковачки гласник, год. IV, број 50, субота, 13. децембар 1924. год.
Лесковачки гласник, год. VIII, број 3, недеља, 22. јануар 1928. год.
Лесковачки гласник, год. IX, број 18, субота, 11. мај 1929. год.
Лесковачки гласник, год. X, број 4, субота, 26. јануар 1930. год.
Лесковачки гласник, год. X, број 5, субота, 1 фебруар 1930. год.
Лесковачки гласник, год. XIV, број 4, субота, 27 јануар 1934. год.
Лесковачки гласник, год. XIV, број 27, субота, 7 јул 1934. год.
Лесковачки гласник, год. XIV, број 36, субота, 8 септембар 1934. год.

Summary

Vladimir Petković

**THE NATIONAL UNIVERSITY IN THE NEWSPAPER
„LESKOVAČKI GLASNIK“ (1924-1941)**

The paper's theme is related to the native history and the institution which marked the period between the two World Wars, and also is connected to the weekly newspaper known as „Leskovački glasnik“ that influenced the social conditions. The recordings of the activities organized by the National University are written in various newspaper articles in „Leskovački glasnik“ which became the great importance in cultural sense. The articles from „Leskovački glasnik“ are used as the primary source of information while writing this paper. The museum collection of Sergije Dimitrijević contains the majority of numbers of the newspaper „Leskovački glasnik“, from 1931 to 1941, with the exception of the year 1934.

